

**HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğI (HASUDER)
YENİ KORONAVİRÜS HASTALIğI (COVID-19)**

**KAVRAMLAR ve TANIMLAR REHBERİ
(BİRİNCİ DÜZENLEME;27.3.2020)¹**

Halk Sağlığı Uzmanları Derneği üyelerinin ve sağlık çalışanlarının kullanımına yönelik olarak hazırlanmış olan bu doküman Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile ilgili olabileceği düşünölen mevcut ulusal ve uluslararası bilimsel literatür taranarak seçilmif bazı kavramların ve tanımların açıklanması ve paylaşılması amacıyla hazırlanmıştır. Doküman kapsamında genel kavramların yanı sıra COVID-19 özelinde gereksinim duyulan tanımlamalara da yer verilmiştir.

YÖNTEME DAİR AÇIKLAMA

- ✓ İlk bölüm (Genel Kavramlar) ad alfabetik olarak hazırlanmıştır.
- ✓ İkinci bölüm (COVID-19 özel hazırlığı) ise algoritmik olarak düşünölmüş ve hazırlanmıştır.
- ✓ Kavramlar hazırlanırken dil birliği sağlanabilmesi için olabildiğince dokümanın en arka sayfasında toplu bir şekilde gösterilmif olan kaynaklarda belirtilen genelge, ulusal rehber içeriklerinde yer alan ifadelere sadık kalınmıştır.

¹ HASUDER COVID-19 Görev Grubu tarafından hazırlanmıştır. İçerik, gereksinimlerle ve bilimsel gelişmelerle uyumlu olarak güncellenebilecektir.

GENEL KAVRAMLAR

Antisepsi	Canlı doku üzerindeki (özellikle patojen) mikroorganizmaların öldürülmesi veya üremelerinin engellenmesidir.
Antiseptik	Canlı doku üzerindeki (özellikle patojen) mikroorganizmaların öldürülmesi veya üremelerinin engellenmesi için kullanılan kimyasal ürünlerdir.
Asepsi/aseptik teknik	Mikroorganizmaların enfeksiyona yol açabilecekleri vücut alanlarından uzak tutulması için gösterilen çabaların tümüne verilen addır. Asepsinin amacı canlı(cilt ve doku) ve cansız(cerrahi aletler, vb) yüzeylerdeki mikroorganizmaları yok etmek veya sayılarını güvenli bir sınıra indirmektir.
Bildirim	Sağlık otoritesi tarafından belirlenen formlar ya da sistemler yardımı ile vaka tanımlarına uyan şüpheli, olası ya da kesin tanı konulan vakaların 24 saat içinde bildirilmesi işlemidir.
Bulaşıcı hastalık	Bir mikroorganizma ya da onun toksik ürünlerine bağlı olarak ortaya çıkan hastalıktır. Etkenin, enfekte kişiden, hayvandan ya da rezervuardan; hayvan konak, vektör veya cansız çevre aracılığıyla, doğrudan veya dolaylı olarak bir duyarlı konağa geçişiyle oluşur.
Dekontaminasyon	Dezenfeksiyon/sterilizasyon öncesinde, fiziksel ve/veya kimyasal yöntemlerle bir yüzey veya malzemedeki organik madde ve patojenleri uzaklaştırarak, personelin aletlere elle temas edebilmesi açısından güvenli hale getirme işlemidir.

Dezenfeksiyon	<p>Cansız maddeler ve yüzeyler üzerinde bulunan mikroorganizmaların (bakteri sporları hariç) yok edilmesi veya üremelerinin durdurulması işlemidir. Bakteri sporları ve mikobakterileri etkileme seviyelerine göre yüksek, orta ve düşük düzey dezenfeksiyon olarak 3 kategoride değerlendirilir.</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Düşük düzey dezenfeksiyon: Bakteri sporu, mikobakteri ve zarfsız virüslere etkisiz olan, ancak bir kısım vejetatif mikroorganizmalar ve zarflı büyük virüslere (genellikle ≤ 10 dakika) etkili olan dezenfeksiyon şeklidir.✓ Orta düzey dezenfeksiyon: Bakteri sporlarına etki göstermeyen fakat mikobakterilere etkili olabilen, diğer mikroorganizmaları inaktive eden dezenfeksiyon şeklidir.✓ Yüksek düzey dezenfeksiyon: Bakteri sporları dışındaki tüm mikroorganizmaları inaktive eden dezenfeksiyon şeklidir.
Duyarlı kişi	Bir mikroorganizma ile enfekte olma olasılığı olan kişi için kullanılır.
Endemi	Bir enfeksiyon etkeninin ya da hastalığın belirli bir coğrafyada ya da toplulukta sürekli görülmesi durumuna denir. O bölgede ya da toplumda hastalığın alışılmış bir prevalans hızının olması da genellikle endemik olduğu anlamına gelir.
Enfeksiyon	İnsan, hayvan, artropod gibi bir organizmanın bir konakçıda yerleşmesi, çoğalması ve genellikle bir immün yanıt oluşturmalarıdır. Enfekte bir kişide klinik bir hastalık tablosu oluşabilir ya da oluşmayabilir.
Epidemi	Vakaların toplumda beklenenden fazla görülmesine denir.

Epidemiyoloji	<p>Belirli popülasyonda sağlıkla ilgili durumların ya da olayların dağılımını ve belirleyicilerini inceleyen çalışmalar ve bu çalışmaları sağlık sorunlarının kontrolü için uygulayan bilimdir.</p> <p><i>Çalışmalar;</i> sürveyans, gözlem, hipotez testi, analitik araştırma ve deneyleri kapsar.</p> <p><i>Dağılım;</i> etkilenen kişilerin zaman, mekan ve sınıflarına göre inceleme anlamı taşır.</p> <p><i>Belirleyici;</i> sağlığı etkileyen biyolojik, sosyal, kültürel, davranışsal faktörlerdir.</p> <p><i>Sağlıkla ilgili durumlar ve olaylar;</i> hastalıkları, ölüm nedenlerini, sağlıkla ilgili davranışları, koruyucu uygulamalara verilen tepkileri, sağlık hizmetlerinin sunumunu ve kullanımını kapsar.</p> <p><i>Belirli bir popülasyon;</i> kesin olarak tanımlanmış sayılar gibi tanımlanabilir ortak özellikleri işaret eder.</p> <p><i>Sorunların kontrolü için uygulama;</i> epidemiyolojinin amacını sağlığın korumak, geliştirmek ve iyileştirmek açısından daha açıklayıcı kılar.</p>
Eradikasyon	<p>Bir enfeksiyon etkeninin dünya genelinde tamamen kalıcı olarak sona ermesidir. Eradikasyon mutlak bir durum olup ya “hep” ya da “hiç” anlamına gelir. Hastalığın etkeni ile birlikte yeryüzünden tamamen yok edilmesidir (Örneğin; çiçek hastalığı).</p>
Fatalite	<p>Bir hız ölçütüdür. Belirli bir zaman diliminde bir hastalığa yakalananların ne kadarının öldüğünü ortaya koyar.</p>
Hafifletme (mitigation)	<p>İstenmeyen bir olayı (örneğin salgını) ve etkilerini hafifletme/yatıştırma/azaltma/vb. anlamında kullanılmaktadır.</p>
Hız	<p>Belli bir zaman diliminde risk altındaki bir toplumun bir birimi içinde gözlenen hastalık ya da olayın sıklığıdır.</p> <p>(Birim için bire katsayı kullanılır; k)</p>

İnfektivite	Etkenin sağlam kişiye ulaşabilme, dokulara yerleşiş üreyebilme özelliğidir.
İnkübasyon süresi	Bir enfeksiyon etkeninin, vücuda girişinden hastalık belirtilerinin ortaya çıkmasına kadar geçen süredir.
İzolasyon	Hastalığın yayılmasını önlemek için hasta insanları sağlıklı insanlardan ayırma yöntemidir. Çeşitli seviyelerde uygulamalar olabilir.
Karantina	Bulaşıcı olduğu bilinen bir hastalığın yaygın olduğu kaynaktan (yer, ülke) gelen bireylerin, hayvanların, malların, vb. belirlenmiş geçici bir süre belirlenmiş yerde/mekanda tutulup gözlenerek uygulanan önlem.
Kaynak	Enfeksiyon etkenini konakçıya ileten gıda, nesne, hayvan ya da insandır.
Kaynak	Enfeksiyon etkeninin üzerinde yaşadığı, ürediği, yaşamını sürdürebilmek için bağımlı olduğu, duyarlı bir konakçıya geçebilecek şekilde çoğaldiği insan, hayvan, bitki ya da toprak gibi cansız varlıkların tümü için kullanılır.
Maske	Kişiye etkenden korumak, başkalarını da kişinin risklerinden korumak için kullanılan malzemedir. Sağlık çalışanlarının kullandıkları cerrahi maskeler olduğu gibi sağlık çalışanlarının solunum izolasyonunda kullandıkları N95 maddeli maskeler de bulunmaktadır.
Morbidite	Hastalık hızıdır. Herhangi bir toplumdaki hastalıkların boyutlarının belirlenmesi için kullanılır.
Mortalite	Ölüm hızıdır. Herhangi bir toplumdaki ölümlerin boyutlarının belirlenmesi için kullanılır.
Pandemi	Bir hastalığın, enfeksiyon etmeninin ya da sağlıkla ilgili bir sorunun tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesidir. Nüfusun önemli bir bölümünü etkilemektedir.
Patojenite	Etkenin konakçının vücutundaki dokularda meydana getirebildiği patolojik reaksiyonlardır.

Rezervuar	Enfeksiyon etmeninin yaşayabildiği ve çoğalabildiği doğal ortam, ekolojik niş
R₀ (Basic Reproduction Rate)	Enfekte olmuş bir bireyle temas sonrasında duyarlı ve duyarlı olmayan popülasyonda ortaya çıkacak ortalama ikincil vaka görülme hızı olarak tanımlanabilir.
Saha incelemesi/filyasyon	Saha incelemesi/filyasyon kaynağın ve etkenin belirlenmesine yönelik çalışma yapılması ve/veya temaslılar dahil koruma ve kontrol önlemlerinin alınmasıdır.
Salgın	Belirli bir alanda, belirli bir grup insan arasında, belirli bir süre boyunca beklenenden daha fazla vaka görülmesi durumu için kullanılır.
Sanitasyon	Bir çevresel ortamdaki mikrobiyal kolonizasyonu halk sağlığı açısından kabul edilebilir düzeylere indirme ya da ortadan kaldırmadır.
Semptom	Belirti
Semptomatik tedavi	Hastalığın belirtilerinin giderilmesi için yapılan tedavi
Solunum cihazı (ventilatör)	Kendisi nefes alamayan ya da yetersiz nefes alan bir hastaya nefes vermek amacıyla kullanılan makine
Sosyal mesafe (social distancing)	El sıkışmamak, kalabalıklardan uzak durmak, insanlarla araya belirli bir mesafe koymak, hasta hissedildiğinde evinde olmak gibi geniş bir yelpazeyi tanımlar.
Sterilizasyon	Herhangi bir maddenin ya da cismin üzerinde ve içinde bulunan tüm mikroorganizmaların, sporlar da dahil olmak üzere, yok edilmesi işlemidir.
Sürveyans	Hastalıklardan korunma ve kontrol için verilerin düzenli (zamanında, tam ve doğru olarak) rutin ve sürekli olarak toplanması, elde edilen bilgilerin ilgili birimlerle, bilim ortamı ve kamuyla paylaşılması-dağıtılması işlemlerinin tamamına denir.

Temizlik/yıkama	Kir ve organik maddelerin su ve deterjan kullanarak mekanik olarak uzaklaştırılması işlemidir.
Toplumsal Bağışıklık (Herd İmmunite)	Aşılama yüzdesi belirli bir seviyeye ulaşan bir toplumda aşılammamış bireylerin aşılammış bireyler nedeniyle hastalıkla karşılaşma olasılıklarının azalmasıdır.
Vaka (olgu)	Sürveyans amaçları veya salgın için yapılmış bir vaka tanımı ile uyumlu bir hastalığa ya da sağlık sorununa sahip kişidir.
Virulans	Etkenin insanda oluşturacağı hastalığın şiddetini tanımlar.
Zoonoz (Zoonotik hastalık)	Hayvanlardan insanlara doğal koşullar altında geçebilen enfeksiyon hastalığıdır.

KORONAVİRÜS HASTALIĞI (COVID-19) İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

27.3.2020 tarihi itibarıyla erişilebilen mevcut bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bilgiler güncellendikçe içerik de güncellenecektir.

Kavram	Açıklama
Koronavirüs	Büyük bir virüs ailesidir. (CoV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS-CoV) çeşitli hastalıklara yol açan tipleri vardır.
COVID-19	Yeni Koronavirüs Hastalığının ismidir. İlk kez 2019'in sonlarında Çin'de tespit edilmiştir.
COVID-19 için temaslı	COVID-19 hastasıyla aynı kapalı ortamda (hastane veya banka bekleme salonları, otobüs, servis vb. ulaşım araçları) 1 metreden uzak mesafede bulunmuş kişiler. <ul style="list-style-type: none">✓ COVID-19 hastasıyla aynı kapalı ortamda (hastane veya banka bekleme salonları, otobüs, servis vb. ulaşım araçları) 15 dakikadan kısa süre bulunmuş kişiler.✓ COVID-19 hastasıyla 1 metreden daha yakın mesafede 15 dakikadan kısa süreyle <i>yüz yüze kalan</i> kişiler.
COVID-19 için Yakın temaslı	Kesin veya olası bir vakaya damlacık enfeksiyonuna yönelik korunma önlemleri almadan doğrudan bakım sağlayan, COVID-19 ile enfekte sağlık çalışanları ile çalışan veya hasta ziyaretinde bulunma gibi sağlık merkezi ilişkili maruziyeti olan kişiler <ul style="list-style-type: none">✓ COVID-19 hastasıyla okul öncesinde ve okul çocuklarında aynı sınıfı paylaşan öğrenciler ve öğretmenler✓ COVID-19 hastasıyla yurttan veya otelde aynı odayı paylaşanlar

	<ul style="list-style-type: none">✓ COVID-19 hastasıyla direkt temas eden (örn. el sıkışan) kişiler✓ COVID-19 hastasının salgıları (tükürük, balgam vb) ile korunmasız temas eden kişiler✓ COVID-19 hastasıyla 1 metreden daha yakın mesafede 15 dakikadan uzun süreyle yüz yüze kalan kişiler✓ COVID-19 hastasıyla aynı kapalı ortamda (hastane veya banka bekleme salonları, otobüs, servis vb ulaşım araçları) 1 metreden yakın ve 15 dakika veya daha uzun süre bir arada kalan kişiler.✓ COVID-19 hastasıyla aynı uçakta seyahat eden yolculardan iki ön, iki arka ve iki yan koltukta oturan kişiler✓ COVID-19 hastasıyla aynı evde yaşayanlar✓ COVID-19 hastasıyla aynı ofiste çalışanlar
COVID-19 ile uçak teması	COVID-19 kesin veya olası tanısı konan vakalar ile aynı uçakta seyahat etmiş olan yolculardan iki ön, iki arka, iki yan koltuktaki yolcular temastan iki hafta sonrasına kadar takip edilmelidir.
Olası vaka	A <ul style="list-style-type: none">✓ Ateş veya akut solunum yolu hastalığı belirti ve bulgularından en az biri (öksürük ve solunum sıkıntısı), VE✓ Klinik tablonun başka bir neden/hastalık ile açıklanamaması VE✓ Semptomların başlamasından önceki 14 gün içerisinde kendisi veya yakınının yurt dışında bulunma öyküsü ya da B

	<ul style="list-style-type: none">✓ Ateş veya akut solunum yolu hastalığı belirti ve bulgularından en az biri (öksürük ve solunum sıkıntısı), VE✓ Semptomların başlamasından önceki 14 gün içerisinde doğrulanmış COVID-19 vakası ile yakın temas eden ya da C <ul style="list-style-type: none">✓ Ateş ve ağır akut solunum yolu enfeksiyonu belirti ve bulgularından en az biri (öksürük ve solunum sıkıntısı), VE✓ Hastanede yatış gerekliliği varlığı (SARI)* VE✓ Klinik tablonun başka bir neden/hastalık ile açıklanamaması <p><i>*SARI (Severe Acute Respiratory Infections-Ağır Akut Solunum Yolu Enfeksiyonları) son 14 gün içinde gelişen akut solunum yolu enfeksiyonu olan bir hastada, ateş, öksürük ve dispne, takipne, hipoksemi, hipotansiyon, akciğer görüntülemesinde yaygın radyolojik bulgu ve bilinç değişikliği nedeniyle hastaneye yatış gerekliliği</i></p> ya da D Ani başlangıçlı ateş ile öksürük veya nefes darlığı olması ve burun akıntısı olmaması
Kesin vaka	Olası vaka tanımına uyan olgulardan moleküler yöntemlerle SARS-CoV-2 saptanan olgular.

Kaynaklar

1. Halk Sağlığı Temel Bilgiler Kitabı (Göler Ç, Akın L, Editörler). Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2012.
2. [Internet] <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/05/20190504-1.htm>
3. T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Rehberi.
[Internet] https://covid19.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf.
Erişim:26.3.2020.
4. Tezcan S. Temel Epidemiyoloji. Hipokrat kitabevi, 2017.
5. [Internet] <https://www.cdc.gov/vaccines/terms/glossary.html#commimmunity>
Erişim: 26.3.2020.
6. Last JM. A Dictionary of Epidemiology. 4th edition.
https://pestcontrol.ru/assets/files/biblioteka/file/19-john_m_last-a_dictionary_of_epidemiology_4th_edition-oxford_university_press_usa_2000.pdf.
26.3.2020.
7. Ulusal Aile Planlaması Hizmet Rehberi, TC. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Dördüncü basım, Ankara, 2005.
8. Sterilizasyon Dezenfeksiyon Rehberi, Dezenfeksiyon, Antisepsi, Sterilizasyon [DAS] Derneği, Temmuz 2015, Arvin Yayınevi, İstanbul.
9. APHA, Control of Communicable Diseases Manuel.